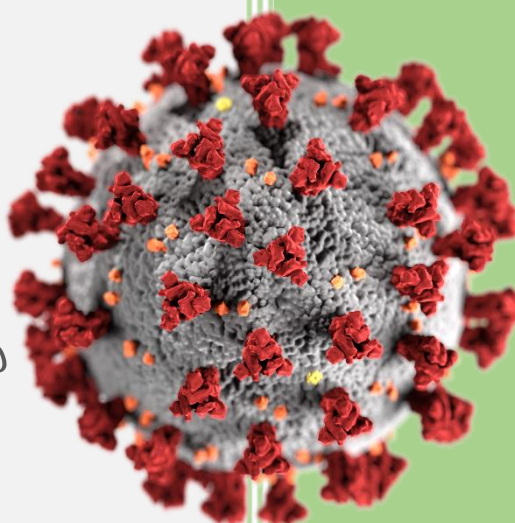

دانشگاه تربیت مدرس

دیدهبانی علمی بیماری کووید ۱۹

گزارش علمی

Scientific Report

مساله ویروس کرونا و امنیت پایدار شهروندی

دکتر زهرا احمدی پور^۱، دکتر هادی سیفی فرزاد^۲

^۱استاد جغرافیای سیاسی دانشکده علوم انسانی

ahmadyz@modares.ac.ir

^۲دانش آموخته جغرافیای سیاسی دانشکده علوم انسانی

دانشگاه تربیت مدرس

فضای مجازی آمیخته از اطلاعات علمی و شبه علمی است که ممکن است باعث سردرگمی استفاده کنندگان شود. هدف از این سلسله مباحث علمی، ارائه اطلاعات معتبر، دارای شناسنامه و تهیه شده توسط اساتید درباره کووید ۱۹ می باشد.

۵ تیر ۱۳۹۹

برای دسترسی به آرشیو گزارشها به لینک زیر مراجعه فرمایید:

<https://modares.ac.ir/~covid>

گروه مطالعات علم و فناوری - ۵۰

امنیت از مهم‌ترین و بنیادی‌ترین نیازهای انسان است که در دنیای پیچیده امروزی ابعاد چند وجهی پیدا کرده‌است و دیگر برخلاف سابق تنها در دایره نظامی نمی‌گنجد. این مفهوم قدمتی طولانی‌تر از مفاهیم اجتماعی و جامعه دارد. امنیت در طول زمان‌های مختلف و دوره‌های گوناگون دچار تغییراتی شده‌است که اهمیت آن را دو چندان کرده‌است. از جمله این تغییرات می‌توان به تغییر در مرجع امنیت، تغییر در ارزش‌های امنیتی، تغییر در مقیاس‌های امنیت، تغییر در تهدیدهای امنیتی و تغییر در ساز و کارهای رسیدن به امنیت اشاره کرد. بنابراین از درون این تغییرات؛ مفاهیم جدیدی متولد شده‌اند که امنیت انسانی و شهروندی را می‌توان به عنوان نمونه از این تغییرات نام برد.

مفهوم شهروندی به عنوان انسانی قانون‌مند که وظایف و حقوقی را دارا است، جزء مفاهیم نوین و اصلی در بحث‌های امنیتی و حقوقی است. حق حیات و داشتن امنیت از جمله حقوق طبیعی و مقدم انسان و اساس برخورداری از دیگر حقوق و آزادی‌های اساسی انسان است. مفهوم امنیت به عنوان شرط بنیادین حیات انسانی در همه‌جای دنیا و اکثر اسناد بین‌المللی و قوانین اساسی کشورها قابل درک بوده و همواره مورد تأکید قرار گرفته است، و تأثیر اساسی در زندگی بشر دارد. از این رو طراحی و برنامه‌ریزی به منظور مقابله با جرم و ایجاد امنیت و حیات با آسایش و رفاه در جامعه در قلب برنامه‌ریزی‌ها و توسعه‌ی نوین جای گرفته‌است.

"امنیت پایدار شهروندی" به‌عنوان مفهومی نوین با توجه به تغییرات در مفهوم امنیت، ترکیب مفاهیم پایداری در مفهوم شهروندی در راستای امنیت انسانی با مرجعیت شهروند است. در این مفهوم عوامل و شاخص‌های متعددی برای ایجاد امنیت پایدار شهروندی موثر هستند. در شاخص‌های امنیت پایدار شهروندی، شاخص بهداشتی دخیل در شکل‌گیری امنیت پایدار شهروندی با توجه به شرایط کنونی و همه‌گیری ویروس کرونا اهمیت بسیار و ملموس‌تری پیدا کرده‌است. امنیت پایدار شهروندی با تفکرات نظامی‌گری و فیزیکی- سنتی که از امنیت وجود دارد کاملاً متفاوت است. با این تفسیر، زمانی که امنیت پایدار شهروندی در مقابل دیدگاه‌های سنتی ظهور می‌کند، ابعاد و گستره امنیت ضمن وسیع شدن با مقیاس شهروند محوری، جنبه‌های بسیاری از زندگی بشری را شامل می‌شود.

بر این اساس ویروس کرونا با وجود همه آثار و تبعات منفی که برای جامعه بشری به همراه آورده این نکته و واقعیت را یک‌بار دیگر برای جامعه‌ی بشری یادآوری کرد که امنیت انسان‌ها و دولت‌ها به‌شدت به هم گره خورده‌است و هر شخص و دولتی هر قدر هم که توانمند و قدرتمند باشد باز به تنهایی از پس چالش‌های امروزی - که می‌توان از آنها به ابرچالش تعبیر کرد - بر نمی‌آید و نیاز به همکاری جمعی دارد.

پایداری امنیت و نبود احساس ترس و نیاز، با ارجحیت حیات و بقای انسانی در زمان بحران‌ها همچون بیماری کرونا معنا پیدا می‌کند. زیرا که امنیت پایدار شهروندی، تغییر اولویت‌های امنیتی را از تهدیدات خارجی در عرصه بین‌الملل به آسیب‌پذیری‌های داخلی و از نظر کارگزاری‌های امنیتی با تغییر از نظامیان لشکری به شبکه‌های اخلاقی، اقتصادی، اجتماعی، محیطی، بهداشتی و سیاسی را داشته‌است.

بیماری کووید-۱۹ و همه‌گیری آن را نمی‌توان با نظامی‌گری و دیدگاه‌های سنتی امنیت حل کرد. بعلاوه به این عامل ناامنی در منابع ناامنی سنتی، توجه جدی نشده‌است. از دید امنیت پایدار شهروندی در ارتباط با بیماری و بحران کرونا، روش تولید امنیت از وادارسازی‌ها به بازدارندگی و ترغیب تغییر کرده‌است؛ چرا که کرونا تمام معانی امنیت را تحت‌الشعاع قرار داده و برای رفع آن نیاز به توجه ویژه به امنیت پایدار شهروندی و دگردیسی در سیاست‌های امنیتی در مقیاس‌های مختلف است. اکنون این عامل تهدید بهداشتی و بیولوژیکی تمام معانی امنیت را متاثر کرده و روی آن تأثیر منفی گذاشته‌است.

مفاهیمی چون عدم ترس، در امان بودن، آرامش، رفع و حذف ترس، آزادی از هرگونه تهدید و آرامش خاطر معنوی از بنیان‌های امنیت شهروندی به شمار می‌آیند که به وضوح همه این معانی تحت تأثیر کرونا و بیماری کووید-۱۹ نزول پیدا کرده‌است. در شرایط کنونی اهمیت توجه به زوایای کمتر توجه شده امنیتی، بیشتر شده‌است؛ به عبارتی ابعاد و گستره امنیت فراتر از آن است که در گذشته و دیدگاه‌های سنتی به آن توجه می‌شد.

در اسفندماه سال ۱۳۹۸ رساله دکترا با عنوان "ارائه الگوی امنیت پایدار شهروندی با مطالعه موردی شهر تهران" توسط هادی سیفی‌فرزاد و راهنمایی دکتر زهرا احمدی‌پور در دانشگاه تربیت مدرس تهران دفاع شده‌است. در این رساله، برای ایجاد امنیت پایدار شهروندی ۷ عامل و ۶۴ شاخص استخراج و با مدل‌سازی طراحی شده‌است. در بین این شاخص‌ها، شاخص‌های بهداشتی و مرتبط با بحران کرونا که امنیت پایدار شهروندی را متأثر می‌کند وجود داشته‌است. از جمله این شاخص‌های بهداشتی مرتبط با کرونا و شرایط بیماری می‌توان به مواردی مانند: ۱. وجود بیماری‌های مسری، انگلی و کشنده؛ ۲. نبود تسهیلات و مراقبت‌های سلامتی؛ ۳. عدم توان مالی سلامت؛ ۴. ناکافی بودن پزشک و دارو؛ ۵. تعداد گروه‌های آسیب‌پذیر؛ ۶. نبود تمهیدات نشاط و سرزندگی جمعی و ۷. کمیت و کیفیت پایین آموزشی اشاره کرد. آنچه که امنیت پایدار شهروندی در ارتباط با مسئله کرونا در این رساله به آن توجه دارد، همه‌جانبه‌نگری و گستردگی عوامل و شاخص‌هایی است که در زندگی شهروندان به عنوان مرجع امنیت موثر هستند. به عبارتی جنبه‌ای از امنیت پایدار شهروندی است که به آینده توجه دارد و برای پایداری مسئله امنیت، شرایط بحرانی را نیز در نظر می‌گیرد. شاخص‌های امنیت پایدار شهروندی به صورت مستقیم و غیر مستقیم با شرایط کنونی و شرایط بحران در

ارتباط است. با توجه به مسئله پایداری امنیت، در بحران‌هایی همچون بیماری کرونا برای تداوم امنیت و تداوم رهایی از ترس و نیاز، ایجاد رفاه و آرامش، شاخص‌های مؤثر یک به یک باید ایجاد شوند و استانداردهای بالایی را پیدا کنند. یعنی امنیت پایدار شهروندی در شرایط حال معنا نمی‌یابد و شاخص‌های آن با نگاهی به آینده و در شرایط بحرانی ضریب تأثیر متفاوتی خواهند داشت. امنیت پایدار شهروندی نیاز به پیش‌بینی دارد و با دید همه‌جانبه‌گرایی در شرایط بحرانی باید کمترین آسیب را به معانی و جنبه‌های امنیت در جامعه به افراد و شهروندان وارد کند. آنچه در این گزارش به آن پرداخته شده است جنبه‌های بهداشتی امنیت پایدار شهروندی و راه‌های تقویت آن برای مقابله با شرایط کروناویروس است؛ در صورتی که این شرایط بحرانی بیماری، جنبه‌ها و شاخص‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، محیطی و غذایی را نیز متأثر کرده است. از دید امنیت پایدار شهروندی در شرایط بیماری کووید-۱۹ باید به موارد بهداشتی امنیت پایدار شهروندی زیر توجه شود تا آسیب‌های امنیتی به حداقل برسد.

با ظهور و شیوع گسترده ویروس کرونا که علی‌رغم تلاش‌ها و تمهیدات پیش‌گیرانه ظرف چند ماه به یک مسئله جهانی تبدیل شد، تردیدی باقی نمانده که حوزه بهداشت و سلامت همچنان یکی از حوزه‌های چالشی بشریت در جهان پیچیده و درهم تنیده امروزی است و چه بسا یک ویروس ناشناخته می‌تواند خساراتی به اندازه یک جنگ ویران‌گر و حتی بیشتر از آن به بار آورد.

۱. بیماری‌های مسری، کشنده و انگلی باید مورد توجه زیرساخت‌ها قرار گیرند. با ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز ابتدا باید این بیماری‌ها کنترل و در مرحله بعدی ریشه‌کن شوند. برای بیماری‌های نوین و ناشناخته از نظر زیرساختی و علمی در جهت کنترل و درمان باید پیش‌بینی‌های لازم در برنامه‌ریزی‌ها ایجاد شود تا کم‌ترین آسیب به جامعه و جریان حیات شهروندی وارد شود؛ زیرا هر یک از مشکلات این بیماری‌ها تداوم امنیت و رهایی از ترس و نیاز به آرامش و رفاه شهروندان را تهدید می‌کند. مثال بارز آن در آلمان، تدوین برنامه آمادگی مقابله با پاندمی آنفولانزای آلمان در سال ۲۰۰۵ توسط مؤسسه رابرت کوخ است که به طور مداوم به‌روزرسانی می‌شود. این برنامه مشتمل بر اقدامات اولیه جهت آمادگی مقابله با پاندمی در سطح منطقه‌ای (ایالت‌های فدرال) و نواحی کوچک‌تر است. در تاریخ چهارم مارس نیز یک برنامه مکمل درباره مقابله با کووید-۱۹ توسط مؤسسه رابرت کوخ به برنامه مذکور افزوده شده است که اهداف آن شامل کاهش نرخ شیوع و مرگ‌ومیر ناشی از کووید-۱۹، تضمین معالجه افراد مبتلا، ارائه خدمات عمومی ضروری و ارائه اطلاعات دقیق و مختصر برای تصمیم‌گیرندگان، رسانه‌ها و عموم جامعه است. همچنین، این برنامه حاوی اطلاعاتی درباره معیارهای سنجش خطر، تشخیص، تعریف موارد ابتلا، پیشگیری و کنترل عفونت،

مدیریت موارد ابتلا، نظارت و اطلاع‌رسانی درباره بحران کووید-۱۹ می‌باشد که در سه مرحله شامل مهار، حفاظت و کاهش ابتلا اجرا می‌شود.

آنچه که در چین با جمعیت میلیاردي برای دوران قرنطینه در جهت ایجاد زیرساخت‌های دورکاری و حساسیت شدید به شرایط بهداشتی در حین شروع به کار انجام شد - ایجاد بیمارستان‌های تخصصی بیماری کرونا در کمترین زمان ممکن برای رفاه و آسایش و کنترل بحران در همین کشور - مثال‌های بارزی از این اقدامات است.

۲. ایجاد و پیش‌بینی تسهیلات مراقبت‌های سلامتی برای شرایط عادی و شرایط بیماری و بحرانی. به عبارتی در برنامه سازمان‌های مختلف باید مقدار مورد نیاز و استاندارد از تسهیلات و مراقبت‌های سلامتی برای شرایط بحرانی و غیرعادی پیش‌بینی شود. همین‌طور سازوکارهایی در همین راستا با شبکه‌سازی‌های مالی برای جلوگیری از افزایش بحران و ایجاد آرامش در جامعه ایجاد شود. آنچه که در ژاپن تحت عنوان تسریع روند اجرایی بسته مشوق اقتصادی به ارزش ۲۴۰ میلیارد دلار از تاریخ ۵ دسامبر ۲۰۱۹ با هدف غلبه بر خطرات ناشی از روند نزولی اقتصاد و دستیابی به رشد پایدار اقتصادی (هزینه‌کرد دولتی برابر با ۷۰ میلیارد دلار و به عبارتی ۴/۱ درصد از تولید ناخالص داخلی است) انجام گرفت؛ همین‌طور پرداخت مبلغ ۶ تریلیون ین (حدود ۵۶ میلیارد دلار) وجه نقدی به خانوارها و مالکان شرکت‌های کوچک و متوسطی که درآمد آنها در فاصله ماه‌های فوریه و ژوئن کاهش قابل توجهی داشته‌بود، کمک شایانی به بهبود شرایط اقتصادی برای دسترسی به تسهیلات و مراقبت‌های سلامتی داشته‌است.

۳. ایجاد شبکه‌ها و توان مالی سلامت برای پشتیبانی از آحاد جامعه برای تهیه مواد لازم مورد نیاز سلامتی. این شبکه مالی می‌تواند به عنوان صندوق حمایت مالی یا به صورت‌های تخصصی‌تر و حرفه‌ای‌تر در همین راستا عمل کند تا در زمان بحران‌های بیماری، حداقل‌های مورد نیاز برای مبارزه و کنترل بیماری در دسترس شهروندان باشد.

۴. کافی بودن پزشک و دارو با برنامه‌ریزی‌های مناسب برای آموزش جامعه پزشکی از نظر کمی و کیفی و همین‌طور تولیدات و واردات داروهای مورد نیاز با استانداردهای ضروری؛ تسهیل ساز و کارهای این موارد برای شرایط عادی و بحران برای جلوگیری از اتلاف وقت و در دسترس بودن همه داروها و پزشکان مورد نیاز. برای نمونه در اوکراین به منظور تأمین تجهیزات ضروری، صادرات کلیه کالاهای مورد نیاز برای مقابله با بیماری کرونا تا اول ژوئن ممنوع اعلام شده‌است. به‌علاوه، وزارت بهداشت اوکراین یک پروتکل یکپارچه درمان دولتی برای بیماران مبتلا به کووید-۱۹ را براساس پروتکل‌های کارآمد درمانی کشورهای اتحادیه اروپا، آمریکا و چین تصویب نموده‌است. گفتنی است که پزشکان اوکراینی با پزشکان چینی به منظور تبادل اطلاعات و اجرای دستورالعمل‌های درمانی بیماران مبتلا به کووید-۱۹ همکاری دارند. در نهایت، در این کشور مقرر شده‌است بیماران با علائم شدید و متوسط کووید-۱۹ با

هزینه دولت به صورت رایگان درمان شوند. همین‌طور ایجاد پلتفرم اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی در اتحادیه اروپا که به سامانه اطلاعات مشترک وصل باشد.

۵. تعداد گروه‌های آسیب‌پذیر مالی، روانی، فرهنگی و غیره باید مشخص شود؛ تا از طریق آموزش و حمایت‌های یارانه‌ای و مشاوره‌ای و همین‌طور ایجاد شبکه‌های حمایتی مورد حمایت قرار گیرند. به‌عنوان مثال در اسپانیا، در راستای گسترش حمایت از افراد آسیب‌پذیر که بیشتر آنها تحت پوشش خدمات اجتماعی هستند، دولت مبلغ ۳۰۰ میلیون یورو به بخش‌های خودمختار در تاریخ ۱۷ مارس اعطا کرد. در همین راستا در این کشور به منظور ارائه مراقبت‌های ضروری، حمایت، حفظ ایمنی و تأمین مواد غذایی افراد مسن، بی‌سرپرست و معلول که به دلیل تعطیلی مراکز اجتماعی مانند مراکز مراقبت روزانه و یا محل اطعام فقرا متضرر شده‌اند و همچنین برای گسترش خدمات نگهداری از راه دور و خانگی آنها و اطمینان از ارائه خدمات اولیه به افراد بی‌خانمان، این وجوه احتیاطی به وزارت حقوق اجتماعی اختصاص یافته است. در بیشتر مناطق، تسهیلات عمومی برای تخصیص این خدمات در طی این بحران ایجاد شده‌اند (حکم قانونی/۲۰۲۰). شایان ذکر است که از ۱۵ مارس نیروهای مسلح نیز برای هرگونه اقدام به خاطر «وضعیت هشدار» به حالت آماده‌باش درآمده‌اند (دستورالعمل صادره در تاریخ ۱۵ مارس) و وزارت دفاع در اجرای دستورات مربوط به حمایت از افراد بی‌خانمان و شهرک‌های زاغه‌نشین به وزارت حقوق اجتماعی کمک می‌کند (دستورالعمل صادره در تاریخ ۱۶ مارس).

۶. ایجاد تمهیدات سرزندگی و نشاط در جامعه برای حل بحران‌های روانی و فیزیکی با تربیت بدنی مناسب. به عبارتی در این عامل از دید امنیت پایدار شهروندی باید تمهیداتی فراتر از شرایط عادی در نظر گرفته شود؛ یعنی برای شرایط بحرانی نیز توسط سازمان‌های مرتبط تمهیداتی جدیدتر، نوین‌تر و متفاوت‌تر پیش‌بینی می‌شود تا نشاط در جامعه از بین نرود و سرزندگی حفظ گردد.

۷. کمیت و کیفیت بالای آموزش؛ اساس ایجاد امنیت پایدار شهروندی مسئله آموزش است. آموزش سنگ بنای شکل‌گیری امنیت پایدار شهروندی باید همیشه و در همه زمان و در همه شرایط وجود داشته باشد و گسترش کمی و کیفی یابد. بنابراین ساز و کارهای آموزشی در شرایط بیماری و بحرانی باید توسط جامعه پایدار پیش‌بینی شود تا کمیت و کیفیت این مسئله تغییر نکند. سنگاپور یکی از اولین کشورهایی است که ویروس کووید-۱۹ وارد آن شد. از همان آغاز شیوع ویروس، این دولت اقدامات مقابله‌ای خود را به اجرا گذاشت؛ از جمله پرداخت کمک‌های نقدی جهت ماندن در خانه، راه‌اندازی کانال‌های چت‌بات و واتس‌آپ ملی جهت ارائه آموزش و اطلاع‌رسانی به شهروندان - که تحسین سازمان جهانی بهداشت را برانگیخته است.

آنچه در امنیت پایدار شهروندی مسلم است این است که برای تحقق آن در بطن جامعه، نیازمند توانمندسازی مردم به عنوان مرجع امنیت است؛ توانمندسازی جز با آموزش میسر نخواهد شد، بنابراین یکی از راهکارهای ثبات در شرایط بحرانی مانند شرایط بیماری کرونا توجه به امنیت پایدار شهروندی و ابعاد و عوامل شاخص‌های دخیل در این مفهوم برای تحقق امنیت در جامعه است.

پیام به سیاست‌گذاران

- سیاست‌گذاری و حاکمیت خوب و امنیت پایدار شهروندی پیوستگی نزدیکی با هم دارند و این پیوستگی در دوره بحران بیشتر به چشم می‌خورد. حمایت دولت از مردم را باید نخستین تکلیف دولت دانست. بحران‌ها همچنان که برای حاکمیت فرصت اثبات صداقت و کارآمدی را فراهم می‌نمایند، برای مردم نیز توقع سیاست‌ورزی شایسته و توجه به فرودستان و خدمت‌رسانی و رعایت حقوق شهروندی آنها را در صدر خواسته‌ها قرار می‌دهد.
  - امنیت پایدار شهروندی به عنوان یک پارادایم باید در برنامه‌ریزی‌های مورد نظر برای مدیریت بحران پیش آمده از همه‌گیری ویروس کرونا مورد توجه قرار گیرد.
  - عدالت فضایی در زمان شیوع بیماری‌های واگیردار با توجه به متنوع بودن کشور از نظر جغرافیایی و اجتماعی و زیرساختی - ارتباطی باید به صورت جدی مورد نظر باشد.
  - همه شهروندان باید به طور مساوی از امکانات درمانی برخوردار باشند. استفاده از مراقبت‌های تخصصی و ویژه ممکن است مشروط به پرداخت وجه باشد، اما امکانات درمانی و تشخیصی اولیه باید در اختیار همه قرار گیرد.
  - اگر بیماری نیاز به درمان‌های ویژه داشته باشد، همه مراکز دولتی موظف به پذیرش و ارائه خدمات درمانی کامل هستند و نباید ارائه این خدمات را متوقف بر دریافت وجه کنند. البته بیمار پس از بهبودی مکلف به تأمین مخارج درمان است.
- از آنجایی که تأمین سلامت شهروندان جزو وظایف اصلی حاکمیت است، حاکمیت باید هم منشأ بیماری را از بین ببرد یا مانع گسترش آن شود و هم زمینه درمان مبتلایان را فراهم کند.

پیام به مردم

- جهت پیوند خوردن سرنوشت همه ما در دوران گسترش ویروس کرونا؛ حقوق بیمار تنها محدود به رابطه او با حاکمیت نیست و اطرافیان بیمار و سایر شهروندان نیز در برابر بیمار مسئول هستند.
- همه ما در قبال حقوق واقعی و شهروندی، در قبال محیط زیست و پیرامون خود، مسئولیم و اگر این مسئولیت اجتماعی باور قلبی ما بود؛ شاید این بیماری پس از ورود، در تمام کشور منتشر نمی‌شد.
- آموزش و آمادگی برای فعالیت‌های داوطلبانه و کمک به آسیب‌دیدگان از شاخص‌های پایداری توسعه در جامعه است که در شرایط موجود این آمادگی توانمندشدن در کمک‌رسانی می‌تواند به پایداری امنیت حقوق شهروندی منجر شود.

منابع

۱. سیفی فرزاد، هادی، ۱۳۹۸، ارائه الگوی امنیت پایدار شهروندی؛ مطالعه موردی تهران. رساله دکتری جغرافیای سیاسی، به راهنمایی زهرا احمدی‌پور، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
۲. ریاست جمهوری، مرکز همکاری‌های تحول و پیشرفت، ۱۳۹۹، بررسی اقدامات کشورها در مقابله با بحران کرونا ویروس.
3. Alkire Sabina, 2003, A conceptual framework for human security, Center for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, CRISE, University of Oxford.
4. Mack A, 2002, The Human Security Report Project: Background paper. Human Security Centre, Liu Institute for Global Issues, University of British Columbia, Vancouver.
5. Makinda Samuel, 2008, International law and security: exploring a symbiotic relationship, Australian journal of international affairs.
6. Rothrock Sara E, 2010, Antiterrorism design and public safety: reconciling CPTED with the post, Massachusetts Institute of Technology. Dept. of Urban Studies and Planning.
7. United Nations Development Programme, Human Development Report, 1994, New York: Oxford University Press.